

Anmeldelser

PÆDAGOGIK

Anders Burmann: Pedagogikens idéhistoria. Uppfostringsidéer och bildningsideal under 2 500 år. Lund: Studentlitteratur 2014.

296 s.

SEK 362 ex. moms.

Af Thyge Winther-Jensen, professor emeritus, DPU, Aarhus Universitet

I 1969 skrev Wilhelm Sjöstrand, professor i pædagogik ved Uppsala Universitet (1909-89) og kendt for værket *Pedagogikens historia* 1-3 (1954-65), at ”medan pedagogisk forskning for 50 år sedan nästen helt var av humanistisk karaktär, synes nu från manga håll denne forskning at betraktas som mindre nyttig och relativ onödig. Dette kan inte vara annat än en olycklig missuppfatning, och ju förr man inner ser detta, så att utvecklingen i skälighetsgrad kan börja at gå åt det andra hållet igen, desto lyckligare måste detta anses vara för uppnående av bästa möjliga resultat inom den pedagogiska forskningen i sin helhet”. Sjöstrand talte for døve øren i 1969. Det var den empiriske og eksperimentelle linje, der blev den toneangivende i svensk/skandinavisk pædagogik i årene efter. I Sverige var det især Torsten Husén, der kom til at stå som eksponent for denne linje. Han var med til at sætte de såkaldte IEA-undersøgelser i søen, der blev forløberne til de senere PISA-undersøgelser.

Med ovennævnte lærebog i pædagogikkens idéhistorie kunne det se ud, som om Sjöstrands opfordring omsider er blevet hørt. En svale gør dog ingen sommer. Det er derfor for tidligt at hævde, at der er tale om en generel ”vending” i synet på faget. Men også i dansk sammenhæng er der tilsyneladende en vågnende interesse for den pædagogiske idéhistorie. Man kan så fundere over, hvad årsagen kan være til en sådan fornyet interesse. Der er sandsynligvis flere, men en nærliggende årsag kunne være, at pædagogik siden 1960’erne er uddelegeret til så mange deldiscipliner og specialområder, at det efterhånden har vakt behovet hos alle med interesse for faget om igen at se det beskrevet som et selvstændigt og autonomt område. I den forbindelse kan der dårligt peges noget bedre redskab end idéhistorien til at genopbygge den faglige identitet og genrejse det som et studieområde, der samler de tanker og ideer i sig, som mennesker siden tidernes morgen har gjort sig om formning af den enkelte og om formidling af kulturen fra generation til generation. Interessen for idéhistorien er karakteristisk nok sammenfaldende med den øgede interesse for dannelse som pædagogisk begreb.

Mon ikke det er tanker af denne og lignende art, der ligger bag den udgivelse, som Burman er forfatter til? Den leverer på cirka 250 sider en korfattet, men også velskrevet og vidende frem-

stilling af 2.500 års pædagogiske idéhistorie, hvor forfatteren slutter med at hilse velkommen en diskussion om, hvad ”pedagogikken numera står for, vad emnet är och vad det skulle kunna vara” (s. 251). Til belysning af slige spørgsmål fremhæves idéhistorien som en ”guldgruva”, i hvilken der til lige er meget at hente for dagens diskussioner om skole og uddannelse. Unægteligt nye toner i forhold til for blot få år siden.

Bogen består af fem afsnit i kronologisk rækkefølge: 1) En sund sjæl i en sund krop (antikken, s. 13-49), 2) I guds namn (middelalderen, s. 49-85), 3) En tid av upplysning (oplysningstiden, s. 85-115), 4) Mellan bildningsidealism och nyttoutbildning (1800-tallet, s 115-175) og 5) Kris och utveckling (1900-tallet, s. 181-248). I sin fremstilling kommer forfatteren rundt om de fleste af de navne, der plejer at indgå i en pædagogisk idéhistorie. Nogle får rimeligt nok en mere fyldig omtale end andre. Når det alligevel ikke udvikler sig til en fremstilling af pædagogikkens ”kongerække”, skyldes det, at omtalen af personerne er underordnet en række temaer, som ovennævnte fem afsnit er bygget op om. Herved undgås det personfikserede, selvom personerne naturligvis ikke kan undgå at sætte sit præg på valg af temaer. De tre første afsnit fremstilles gennem otte temaer hver, mens de to sidste hvert sammenfattes gennem femten temaer. Fordelingen i antallet af temaer siger noget om, hvor vægten i fremstillingen er lagt. Fordelen ved formen er, at fremstillingen kan gøres bredere; ulempen er, at der dårligt er plads til at gå i dybden med de enkelte

forfatterskaber. Vil man det, må man gå til andre kilder.

Ældre idéhistorier slutter i reglen med John Dewey. Derfor samler interessen sig i særlig grad om det femte afsnit, ”Kris och utveckling”, der omhandler tiden efter Dewey. Afsnittet indledes med omtaler af henholdsvis William James og John Dewey under temaer som ”Det aktiva, problembaserade lärandet” og ”Den reflekterade erfarenheten”; men derefter fortsættes med en række temaer, under hvilke forfatteren inddrager de personer, som han mener, har sat afgørende præg på idehistorien. Som læser kunne man nok have ønsket sig en mere skarp og kritisk fremstilling af denne periode. Det gælder f.eks. pædagogikkens forhold til psykologi og sociologi, der fylder ganske meget i kapitlet. Det gælder også personvalget. Burde andre personer, som f.eks. O. F. Bollnow, ikke have været nævnt i forbindelse med omtalen af eksistentialismen snarere end Sartre og Simone de Beauvoir, hvis interesse for pædagogik vist er til at overskue. Havde navne som f.eks. R.S. Peters og Basil Bernstein ikke fortjent at komme med. Og når W. Klafki gøres til genstand for omtale, havde det så ikke været rimeligt også give plads for en person som P. H. Hirst? Mest interessant er inddragelsen af Hannah Arendt og diskussionen om *liberal education* personificeret ved modstillingen mellem bl.a. Allan Bloom og Martha Nussbaum, men generelt forekommer det femte afsnit ikke at være en noget mangelfuld beskrivelse af tiden efter Dewey.

Bogen er en udpræget lærebog, men som sådan vil den kunne gøre

god fyldest som læseværdig baggrund for den studerende og som et tiltrængt redskab for pædagogikkens genetablering som et autonomt studieområde. Den er udstyret med et omfattende noteapparat og en litteraturliste, der gør det muligt for den interesserede læser at fordybe sig videre i stoffet.

SKOLENS RUM

**Anna Larsson, Björn Norlin
& Maria Rönnlund:**

**Den svenska skolegårds historia.
Skolans utemiljö som pedagogiskt
och socialt rum. Lund:**

Nordic Academic Press 2017.

290 s.

SEK 239.

*Af Lisa Rosén Rasmussen, lektor,
DPU, Aarhus Universitet*

I bogen *Den svenska skolegårds historia* tager de tre forskere fra Umeå Universitet, Anna Larsson, Björn Norlin & Maria Rönnlund, os igennem den svenske skolegårds 400 år lange historie. Selvom det i Sverige stod skrevet allerede tidligt i de statslige anordninger, at skoler skulle have en skolegård, har skolegården ifølge forfatterne hidtil været uddannelseshistoriens terra incognita.

Bogens overordnede formål er at bidrage til en grundlæggende forståelse af skolens udemiljø som et pædagogisk og socialt rum i både historisk og nutidig kontekst. Da skolegården er et sted, hvor børns og unges sociale liv fylder meget, udpeges det til et særligt sted at studere pædagogiske og institutionelle forandringer. Igennem studiet

af skolegården kan uddannelse undersøges ud fra denne særlige vinkel, hvor barnet og dets sociale liv er indgangsvinklen. Derudover har bogen ambitionen om at forankre det rumlige perspektiv i den svenske uddannelseshistoriske forskning. Dette gøres igennem anvendelse af Henri Lefebvres teori om rummets sociale produktion.

Fremstillingen er kronologisk med et bredt introducerede kapitel først samt et afsluttende kapitel, hvori der foretages en sammenholdende analyse på tværs af de foregående kapitler. I introduktionen præsenteres bogens teoretiske og metodiske perspektiv. Her beskrives det, at tilgangen er kulturhistorisk, og at skolegården som rum og rumlighed forstås med afsæt i Lefebvre ikke bare som materielle størrelser, men også uadskillelige fra deres mentale og sociale dimensioner. Forfatterne trækker i deres undersøgelse af skolegården på Lefebvres tredeling af rummet: *representations of space*, *representational space* og *spatial practice*, hvilket oversættes til den repræsenterede skolegård (de mentale og abstrakte forestillinger om rummet), den fysiske skolegård (rummets fysiske og materielle konstitution) og den levede skolegård (hverdagens sociale praktikker og subjektive erfaringer). Igennem bogen undersøges de tre dimensioner, ikke altid adskilt og i de forskellige perioder ikke med lige stor vægt. Det sidste hænger blandt andet sammen med, at kildematerialet til belysning af de tre dimensioner er helt forskelligt afhængigt af tidspunktet. I bogen trækkes både på nationale og lokale arkiver, hvor der hentes blandt andet plantegninger, lovstof, debatter

og beretninger, læreplaner, fotografier og elevtidsskrifter. Desuden inddrages fagtidsskrifter for lærere og arkitekter. Der anvendes endvidere talte og skrevne erindringer, og der er i den forbindelse udført en række interviews i forbindelse med den forskning, der ligger til grund for bogen. Ud over introduktion til metode og teori indeholder det indledende kapitel en detaljeret oversigt over skandinavisk såvel som mere international forskning på området.

Bogen begynder med en analyse af den spæde begyndelse for skolens udemiljø, hvilket kan spores tilbage til de første svenske landsomspændende skoleforordninger i 15- og 1600-tallet, hvor udemiljøet dog kun tildeltes en uanseelig plads i dokumenterne. Forfatterne viser, hvordan det tidlige pædagogiske imperativ for skolegården var, at den skulle være til 'pause, leg og fysisk bevægelse', og de kalder det overraskende, at legen allerede i denne tidlige periode indgår i heri. De fremhæver også udemiljøets rolle for den faglige undervisning, hvor det kunne være en måde at anskueliggøre et emne, bl.a. i matematik og botanik. I analysen af 1700-1800 tallet viser forfatterne, hvordan en forstærket optagethed på den fysiske aktivitets betydning for børn og unges opdragelse indtager en central rolle i forståelsen af skolegården. For 1800-tallet beskriver de desuden, hvordan der foregik en øget standardisering og regulering af skolegården. Alt dette er helt i tråd med den øvrige udvikling på skoleområdet. Dette gælder også for den måde, hvorpå ideer om sundhed og hygiejne spiller ind på skolegården såvel som resten af skolen.

Skolegårdens pædagogisering siges for alvor at vinde frem i begyndelsen af 1900-tallet. I den anden halvdel af århundredet kommer desuden en øget opmærksomhed på børnenes sociale relationer og på venskab, hvor skolegården bliver omgæet som et af de vigtigste steder for dette arbejde. Da problematiseringen af mobning kommer på dagsordenen i 1970'erne, bliver dette på samme måde koblet sammen med skolegårdens fysiske tilstand. Således blev det fremført, at mange skolegårde var triste asfalterede, og at den manglende stimulering i skolegårdenes fravær af aktiviteter gav grobund for aggressivitet og mobning. Historien om skolegården følges helt op i nutiden, hvor de sidste årtier fokus på læring også siges at spille ind på skolegården, der i høj grad bliver opfattet og benyttet som en pædagogisk ressource, ikke blot i en smal faglig forstand, men også hvad angår sociale og medborgerlige kompetencer.

Brugen af skolegården til pause, leg såvel som undervisning går igennem alle kapitlerne. Af mere overraskende aktiviteter nævnes desuden våbenøvelser og exercitsøvelser i slutningen af 1800-tallet. Et tilbagevendende tema er endvidere skolegårdens betydning for nærområdet, hvor bogen viser, hvordan skolegården blev brugt til offentlige og almene formål uden for skoletiden, herunder brandøvelser og gymnastikopvisninger. For 1900-tallet kommer desuden politiske møder og kommercielle arrangementer til.

Skolegården som et socialt rum beskrives på tværs af kapitlerne som balancerende mellem frihed og kontrol. Hvorom det gennemgående har væ-

ret elevernes sociale rum, har det rum, som har været til pause og rekreation, været reguleret på måder, der både har ansporet en særlig aktivitet og gjort bestemte handlinger forbudte. I det afsluttende kapitel konkluderes i forbindelse hertil, at det er de voksne, der har stået stærkest i de magtrelationerne, hvori skolegårdens regler og dens fysiske udformning er blevet bestemt. Dette til trods for at skolegårdens levede rum i høj grad er elevernes. Endvidere ses skolegården som et rum, hvor kategorier for både køn, klasse og alder har haft betydning.

Omend skolegården i den smalle forståelse af skolegården som 'en vid skolbyggnaden vidhængende markyta' er et omdrejningspunkt for bogen, så viser analyserne også, hvordan uderummet ikke blot materialiserer sig forskelligt over tid og tilskrives forskellige betydninger, men at det uderum, der har relevans for skolen, skifter og ofte strækker sig langt ud over den afgrænsede skolegård.

Bogen er både gennemarbejdet og velstruktureret. Det er altid en udfordring med en kronologisk opdeling, når der anvendes et tredelt perspektiv. Således kan det virke forvirrende, at flere tematikker løber gennem hele bogen og først samles til sidst. En tematisk organisering over så stort et tidsspænd ville på den anden side have gjort det sværere at kontekstualisere analyserne, hvilket både gælder at se skolegården i relation til skolen, det omkringliggende samfund og samtiden såvel som at se på dette igennem skolegården. Blandt de mest interessante udfoldelser i bogen er beskrivelserne af, hvordan skolegårdens mate-

rielle indretning ændrer sig over tid, og hvordan det står i relation til de nye formål, gården tilskrives, og de verserende pædagogiske ideer. Således bliver vi klogere på forholdet mellem de pædagogiske intentioner og betydningstilskrivelser og det materielle også på et mere generelt plan. Skolegårdens historie fungerer endvidere som en fin prisme for at forstå skolen, og her er det jo interessant, at det, der indledningsvist bliver defineret som børnenes rum, stedet for børnenes sociale liv og dermed en indgangs vinkel til at se på skolen fra børnenes perspektiv, fortsat viser sig reguleret fra voksenhold.

RELIGION

Niels Reeh: Secularization Revisited. Teaching of Religion and the State of Denmark (Boundaries of Religious Freedom: Regulating Religion in Diverse Societies, 5). Schweiz: Springer International Publishing 2016.

206 s.
\$ 99,99

*Af Niels Rosendal Jensen, lektor,
DPU, Aarhus Universitet*

Især med væksten i islam, som er blevet mere nærværende i Vesten i kraft af migration og flygtninge, kan der rejses tvivl ved den forestilling, at sekulariseringen har sejret. Religion er med andre ord ikke udryddet, som sekularismen havde forestillet sig. Tilsyneladende er rollerne byttet om: Religionen er tilbage, mens sekulariseringen er på retur (s. 1).

Sekulariseringens afslutning?

Sekulariseringsteoriene vandt terræn siden 1800-tallet og førte teoretisk set til en antagelse om, at religionerne vil le forfalde og dø bort som konsekvens af den civilisatoriske udvikling. I samme tidsrum er i hvert fald Vesten blevet fundamentalt sekulariseret, og det har indebåret, at det har været vanskeligt at forholde sig religionernes fremmarch f.eks. i Mellemøsten, Afrika og Asien. Her er bevægelsen nærmest modsat: Tyrkiet var det første land, der i Mellemøsten gik ind for sekularisering; nu går det med hastige skridt den modsatte vej. Afsekulariseringen vinder fodfæste. Det får på sin side følger for f.eks. Danmark. Ikke mindst er denne dialektik demonstreret igen og igen i forhold til islam, hvor politikerne's 'værktøjskasse' stort set kun omfatter angreb på religiøse prædikanter, kampe om tørklæder, bederum og badeforhæng og mere i samme dur. Tilsyneladende virker det ikke, og grunden skal utvivlsomt søges i, at man ikke kan imødegå religiøse dogmer på det grundlag. De religiøse idealer trykkes ikke bort ad den vej, men efter Jonathan Sacks' opfattelse kun ved at læse de religiøse tekster på en ny måde for at bringe dem ind i nutidens verden (Sacks 2017). Det fritager jo ganske mange af os 'almindelige dødelige' for et ansvar. Men hvorfor kan humanisme eller for så vidt ateisme ikke bidrage? Boualam Sansal deler langt fra opfattelsen af, at det er muligt at komme overens med islam og radikal islamisme. Hans bekymring er, at humanister og venstrefløj ganske enkelt ikke begriber den fare, der udgår fra radikal islamisme. Antagonismen kan så-

ledes ende i en borgerkrig (Sansal 2015).

Er islam og demokrati foreneligt, lyder et af tidens ofte stillede spørgsmål. Også i et land som Danmark, hvor den lutherske protestantisme fortsat er statskirke og dermed udtrykker det normale, mens islam repræsenterer det unormale. Både i selvforståelsen af Danmark som et kristent land udtrykt i skolelovgivning og skiftende regeringers politiske grundlag og desuden i skolens kristendomsundervisning kan spores en oprustning som forsvar mod ikke mindst radikaliseret islam. Dette forsvar kan imidlertid komme til at give bagslag, når faget kristendomskundskab i folkeskolen har teologisk slagside og kritiseres for at være implicit kristeligt forkyndende. Sekularisering i dag drejer sig om at gennemføre en total adskillelse af kirke og stat og at henvise religiøs prægning til privatsfæren. Det fromme ønske kunne være en religionsneutral skole for alle, dvs. en skole, hvor en analytisk og faglig undervisning om religion træder i stedet for en teologisk og forkyndende. Det synes under de aktuelle konjunkturer at forblive et fromt ønske. Senest indgik et flertal "Aftale om styrkelse af kvaliteten på de frie grundskoler med det sigte at holde et vågent øje med muslimske friskoler", hvilket samtidig også tydeligt understreger religionens stigende betydning. Man kan også pege på det ejendommelige i, at medborgerskab i læreruddannelsen er knyttet til et konglomerat af kristendomskundskab og livsoplysning.

Survival units

Niels Reeh leverer et tankevækkende bidrag til debatten, og hans velstrukturerede og dokumenterede argument falder på et tørt sted, idet hans fremstilling er både teoretisk og historisk forankret. Fremstillingen viser en forbløffende kontinuitet fra indførelsen af reformationen til i dag. Når det er lykkedes i denne fremstilling, må det ikke mindst tilskrives udviklingen af en relationel teoritilgang, som inspireret af Thomas Højrup og Norbert Elias peger på staten som 'survival unit'; i den videre analyse trækkes på Elias, hvilket betyder, at religioner kan begribes som en specifik historisk form for overlevelsesenhed. Forfatteren sejler på den måde op mod en hovedstrøm i sociologien, som blev udviklet af Durkheim og senere Weber. Bemeldte herrer savner i bogens optik en forståelse af, at et samfund ikke bare udgør en lukket harmonisk helhed, men derimod indgår i bestandige kampe for overlevelse med andre samfund og stater, der er fjendtligt indstillede. Det interstatslige aspekt hævder med rette, at de klassiske teorier om sekularisering har overset betydningen af det ydre pres, som for Danmarks vedkommende førte til dramatiske ændringer i forhold til religionens betydning.

Tillige er der et intra-statsligt aspekt, som vedrører udviklingen af at frit civilsamfund fra 1849, herunder også den individuelle religionsfrihed, som indebærer, at den lutheranske folkekirke konkurrerer med andre religioner såsom mormoner i det 19. århundrede, muslimer hhv. ateister i dag (s. 192-3). Religioner er indlejret i feltet af andre religioner, hvori de-

res overlevelseskamp finder sted; her løfter Reeh forståelsen af religion fra et common sense plan til en teoretisk konstruktion. Endvidere bruges Searles teori om talehandlinger til at inddrage kollektiv intentionalitet og kollektiv bevidsthed som en specifik historisk kollektiv bevidsthed, der på sin side skaber sociale konstruktioner, som konstitueres gennem distinktioner mellem os og dem (s. 2). Hermed installerer forfatteren et vågent øje for kampene mellem f.eks. danskere flest (medlemmer af folkekirken) og religiøse andre. Det må betragtes som en vigtig udvidelse af forståelsen af, hvad et samfund er, og hvad en religion er. Således udvikles tillige forståelsen af religionens plads i samfundet ved at pege på, at 'klassikerne' ikke var tilstrækkeligt opmærksomme på, at der på en og samme stats territorium kunne være tale om flere indbyrdes konkurrerende religioner. Det teoretiske grundlag for Reehs fremstilling kvalificerer sig således ved at inddrage statens overlevelse og overlevelseskampen mellem religionerne. Mens man kan give forfatteren medhold i forhold til mainstream-sociologiens blinde pletter, bør det dog ikke glemmes, at en samfunds- og religionskritiker som Karl Marx havde analyseret staternes indbyrdes konkurrence og tillige religionens betydning for proletariatet ('opium for folket'). Hermed er bogens teoretiske grundlag opridset.

Den historiske fremstilling anskueliggør vekselvirkningerne mellem landmilitsen, skolen og kirken som led i overlevelseskampen fra 1721 og frem. Den danske stat etablerede en religionspolitik og benyttede sin statsan-

erkendte 'Sacred Canopy' (et begreb, som definerer en religions universelle verdensbillede, hentet i Peter L. Bergers berømte klassiker om elementer af en sociologisk teori om religion) til at disciplinere indadtil og forsvare sig udadtil. Staten oprettede derfor et skolevæsen med vægt på Luthers lille katekismus, en landsmilitis og senere almen værnepligt; kirken overvågede begge dele – for militsens vedkommende om søndagen efter gudstjeneste, hvor skoledrengene også skulle deltage sammen med skolelæreren for at blive fortrolige med deres kommende værnepligt, og for skolens vedkommende hele tiden som tilsynsmyndighed og magtfuldt placeret indtil 1933. Men for begge med behørig edsaflægelse til kongen i forbindelse med konfirmationen. Denne sammenfletning af kirke, skole og forsvar satte rammerne og normerne for, hvad en dydig borger var. Tilgangen bliver godt dokumenteret i sin støbning og grundigt udfoldet i Reehs fortællekabelon, som i flere henseender bringer minder om dansk selvforståelse. Det er der intet galt i, for enhver forsker er altid påvirket af sin samtid og sin nationale kontekst. Det tankevækkende er, at denne trinitariske formel for kirke, skole og forsvar synes at have overlevet skiftende tiders forestillinger. Endog efter indførelsen af Grundloven i 1849, hvor staten blev løsgjort noget fra den hidtidige binding til luthernismen ved at tillade andre religioner, kan Reeh ikke desto mindre opsummere, at båndene mellem konfirmation og politiske rettigheder ganske vist blev skåret over, men at den nu sekulære stat fortsat førte religionspo-

litik (s. 119). Der erindres endvidere om, hvad nederlaget i 1864 betød i retning af homogenisering af den nu formindskede nationalstat, og hvorledes nederlaget bidrog til at tvivle på mulighederne af et militært forsvar af Danmark.

Fra 1930 og fremefter opgav Det Radikale Venstre og Socialdemokratiet det militære forsvar for til gengæld at opbygge et forsvar indadtil gennem velfærdsstaten, altså at staten ikke var en fjende, men derimod en ven. Forsvaret handlede både om 'ånden' i "Danmark for folket" (dvs. Socialdemokratiets opgivelse af klassekamp til fordel for nationalt sammenhold) og om den luthersk-protestantiske religions modstandspotentiale i forhold til en nazistisk påvirkning under den tyske besættelse 1940-45. Folket og dets kultur blev af P. Munch anset for at være hjørnesteinen i kampen for overlevelse. Dansk Folkeparti genoptager tænkning i 2002 ved grosso modo at benytte sig en næsten enslydende argumentation: en stærk national kultur plus et stærkt tilhørsforhold til landet kunne i Munchs øjne blive afgørende i forhold til den potentielle trussel fra Hitlertyskland. DF ønsker at forsvare velfærdsstaten ved at afvise indvandring (165f.). Mens Munch anslog pacifismens og den indre modstands toner, har DF stillet et stærkere militært forsvar op som en nødvendighed. Munch var overbevist om, at hovedproblemet var internt og ikke eksternt, hvilket pegede på at styrke det kulturelle forsvar mod ændringer, som ikke stemte overens med dansk kultur. Truslen er ikke indre, men ydre, mente DF, som frygtede, at indvandring af

mennesker med en anden kultur ville undergrave den danske kultur. Et forsvaret for og en bevarelse af dansk kultur kunne bl.a. sikres gennem undervisning i kristendomskundskab som en del af den nationale arv. Tilsyneladende har Munch mere ret, end man umiddelbart ville antage. Det mest konsekvente forsøg på i skolelovgivning at løsrive kirken fra skolen fandt sted i 1975, men som det fremgår ovenstående var der ikke tale om en irreversibel proces.

Hvordan kan man forsvare sig?

Bogen peger på en lang tradition for i spørgsmålet om staters sikkerhed og overlevelse at tænke i rent militære termer, hvor lejesoldater og udskrevne unge fra landet udgjorde 'kanonføden'. Eftersom danske konger altid har manglet finanser, blev de dyre lejesoldater erstattet af bønderkarle.

Fremstillingen dækker perioden 1721-2006, med et kort tilbageblik til reformationens indførelse og etableringen af en lutheransk kristen stat, hvorefter den danske konge var konge af Guds nåde, efterfulgt af et ligeledes kort resumé af tiden op til 1721. Dels peges på svenskekrigene som anledning til at indføre enevælde, dels på den tætte forbindelse mellem militær og skole (landmilitsen, rytterskolerne, konfirmationen som en aflæggelse af ed til kongen og dermed som forberedelse til militærtjeneste).

Bogen består af tre dele: en del om teori, en om den danske vej gennem moderniteten og endelig en konkluderende del. Den teoretiske del har denne anmeldelse allerede givet et vist indblik i. Opsætningen er her på den

ene side at pege på sekulariseringsteoriernes blinde pletter og på den anden side at bruge dette som springbræt for at udvikle en ny teori. Vender vi os her efter til bogens anden del, gennemgår det kapitel for kapitel den lange danske vej gennem moderniteten fra enevælden til i begyndelsen af vort århundrede: først to kapitler om enevælden (den despotiske 1721-1784 hhv. oplyste 1784-1849); dernæst et kapitel om det konstitutionelle monarki (1849-1901), efterfulgt af systemskiftet og det parlamentariske demokrati (1901-1945). Her kommer velfærdsstaten så ind i billedet i årene 1945-1989 og endelig Public Management-staten 1989-2006. Hvert af kapitlerne giver dels et rids af de eksterne trusler som baggrund for politiske initiativer, dels en historisk, syntetisk kildebaseret gennemgang af disse initiativer. Hver periode afsluttes med en opsummering. Reeh konkluderer, at kristendomsundervisning i perioden fra 1721 til 1849 er stærkt præget af det eksterne tryk på staten og dens form. Staten reagerer så at sige på det ydre tryk med at tilpasse sig de nye betingelser. I den tidlige periode etableres skoler og religionsundervisning som et led i statens forsvar udadtil – på foranledning af en militær kommission. Dette billede er kontinuerligt, fordi tematiseringen af både stat og religion som 'survival units' netop rummer en sådan vekselvirkning mellem ydre og indre forhold.

Tråden

Denne tråd er særdeles effektivt og fermt vævet, når forenklede teorier om den uundgåelige sekularisering ikke slår til, og når ærindet er at

kaste lys over gangen fra lutherdom over patriotisme, nationalisme og velfærdstat. Fremstillingen formår desuden at trække det lange perspektiv op ved hjælp af tænkningen om staten som overlevelsesenhed. I de sidste årtier er det hverken svenskere, tyskere eller den røde hær, der udgør den ydre trussel. Det er liberaliseringen af økonomien efter Sovjetunionens sammenbrud og det deraf følgende pres på den velfærdstatlige konstruktion i Danmark kombineret med indvandring hhv. flygtningestrømme forstået som pres på det kulturelle forsvar eller forsvaret for sammenhængskraften.

Bogen er velskrevet, og den røde tråd er de skiftende opfattelser af, hvad det universelle verdensbillede, religioner tilbyder, og som staten sanktionerer, har været. Et godt første overblik fås ved at læse kapitel 11 (s. 179-188), inden livtaget begynder med de teoretiske kapitler og den grundige historiske syntese. Endvidere konkluderes i kapitel 12, hvor læseren hurtigt kan orientere sig i bogens ærinde.

Referencer:

Sacks, J. (2017). Ikke i Guds navn. København: Kristeligt Dagsblads forlag
Sansal, B. (2015). 2084. La fin du monde. Paris: Gallimard

Mette Buchardt. Kulturforklaring. Uddannelseshistorier om muslimskhed. Kbh.: Tiderne Skifter. 208 s. 269,95 kr.

*Af Hedi Vad Jønsson, lektor,
Syddansk Universitet*

Mette Buchardt har skrevet en fremragende bog, som kan og bør læses af politiske beslutningstagere, forskere, historieinteresserede, såkaldte ”meningsdannere” og alle andre med interesse for uddannelse, skole, integration, kultur og immigration. Det er en bog, man bliver klogere af at læse, og en bog, der giver anledning til refleksion over et af de helt store temaer i dansk politik bredt set: immigration, integration, kultur, religion. Bogen er en mellemting mellem historie og sociologi og kan således bedst kategoriseres som social science history. En genre, der er vanskelig, men også væsentligt mere spændende end traditionelle analyser.

Bogen begynder med en undren. Hvorfor er kultur og muslimskhed en kategori – et stempel – man kan sætte på en bestemt gruppe børn i en hvilken som helst folkeskole? Hvor kommer dette fokus på kultur fra? Hvorfor bliver kultur og religion overhovedet betragtet som meningsfulde kategorier? Gode, interessante og ikke mindst relevante spørgsmål. Disse spørgsmål står som rettesnor for bogens opbygning, og der er således en fin sammenhæng mellem spørgehorisont, valg af kilder, analyse og konklusion. De analytiske greb – teoriapparatet om man vil – er ligeledes velvalgt, idet Buchardt er påvirket af uddannelses- og læreplanssociologi og helt konkret benytter Basil Bernsteins begreb rekontekstualisering. Gennem en ligefrem skrivestil forklarer Buchardt, at rekontekstualisering kan anvendes som analytisk greb til at forstå skolen som en del af samfundet og som en institution eller måske endda aktør, der både af-

spejler og påvirker det samfund, skolen er en del af. Dermed bliver skolen mere end bare et resultat af politiske beslutninger, mere end en implementeringsarena. Derfor er det vigtigt at studere skole, undervisning, uddannelse som mere end en lukket enhed.

Efter de indledende akademiske øvelser i det første kapitel følger fire kapitler, der tager livtag med bogens overordnede spørgsmål, som let omformuleret kan beskrives som: Hvor når og hvordan er kultur og religion blevet en meningsfyldt kategori i skolen? Svaret på spørgsmålet er, at kultur, religion og muslimskhed er et 1980'er-fænomen. I det, der kan betegnes som gæstearbejderperioden (1970'erne), viser Buchardt, at der kom en større opmærksomhed på de såkaldte fremmedarbejderbørn lokalt i København, og at undervisning af fremmedsprogede børn blev et undervisningspædagogisk tema. Undervisning af fremmedsprogede blev i nogen grad diskuteret som et felt indrammet af kulturmøder eller -konflikter i 1970'erne, men først fra 1980'erne blev koblingen mellem kultur, religion og muslimskhed en metaramme for debatterne. Gennem en grundig læsning og analyse af et meget omfattende materiale, herunder rapporter fra forskellige foreninger og organisationer, lovgivning m.v., forklarer Buchardt, hvordan religion og muslimskhed var et perifært emne i 1970'erne for så at indtage hovedfokus i 1980'erne. Mod slutningen af 1980'erne blev religion og kultur set som to sammenhængende størrelse. Det var ikke alene tilfældet i skole- og undervisningsregi, men en tendens i de udlændingepolitiske

debatter generelt. Som Buchardt fremhæver, har den eksisterende forskning peget på, at 1980'erne blev kendetegnet ved kulturisering af indvandrer- og flygtningediskussioner, mens man i 1970'erne i højere grad havde set indvandrerspørgsmålet som et socialpolitisk tema. Konstateringen af, at kultur blev en kategori, er på sin vis ikke noget nyt, men mens andre forskere (inklusive denne anmelder) har interesseret sig mest for de politiske partiers rolle i kulturiseringen af udlændingetemaet, byder Buchardt sig til med en anden tolkning. Hun påpeger, at hvis vi skal forstå, hvordan kultur, religion, muslimskhed blev meningsfyldte kategorier, skal vi se på skolen. Her mobiliseredes religion som kulturforklaring i netop denne periode, hvor interessen for at forklare børn i sammenhæng med deres baggrund stod centralt. Der var altså interne skole- og undervisningsrelaterede dynamikker, som skubber denne proces i gang. Men som Buchardt allerede påpegede i indledningen, eksisterer skolen ikke i et vakuum, og med afsæt i den præmis pointerer Buchardt, at skolens fokus på religion-kultur-muslimskhed også satte sig spor i samfundets opfattelse og diskussioner af udlændingetemaet, der både omfattede indvandre-re, efterkommere, flygtninge og andre kategorier.

Efter at have læst bogen, er jeg ikke i tvivl om, at Buchardt har ret i, at skolen og dens professionelle (forskellige lærerorganisationer, pædagoger m.v.) spillede en rolle i det, der kan betegnes som en kulturiseringsproces. Jeg er dog heller ikke i tvivl om, at de politiske partier var vigtige aktører i den

proces, og at det hele indrammes af velfærdsstatens udvikling i perioden. I forlængelse af Buchardts analyse ville et nærstudie af dialogen mellem skolen og det politiske være en kærkomment. Det ville styrke Buchardts argument, om denne dialog havde været afsøgt og studeret mere indgående, men det ville også fordre en helt anden analyse og nogle helt andre forskningsspørgsmål. Når det er vigtigt at fremhæve det, der måske kan ses som en svaghed ved et af bogens kerneargumenter, skyldes det, at bogen netop leverer vigtige nye resultater og i samme ombæring rejser nye forskningsspørgsmål. Dette er således ikke en svaghed, men snarere et eksempel på, at Buchardts bog skal ses som en vigtig forskningspublikation, der leverer ny viden, nuancerer eksisterende forskningskonklusioner og åbner nye diskussioner.

Fremfor et nærstudie af dialog mellem det politiske og skolen leverer Buchardt en analyse af interne processer i skolen på den ene side og eksterne forhold såsom Søren Krarups ”ikke en krone”-kampagne og mediedækningen af bl.a. den iranske revolution på den anden til at vise, hvordan kulturisering og konstruktionen af muslimskhed som ny kategori tog form i forskellige arenaer og med forskellige logikker. At Buchardt har blik for et intersektionelt perspektiv i koblinger mellem muslimskhed, køn, kvinder og religiøse symboler (bl.a. tørkæder) er en styrke, som også bør fremhæves.

Bogens kronologiske opbygning fungerer, og selvom man af og til bevæger sig lidt frem og tilbage i tid henover de forskellige kapitler, hænger

fortællingen sammen. Det sidste analytiske kapitel er imidlertid anderledes end de fire historiske analyser. Det femte kapitel er baseret på feltstudier – observationer – af, hvordan kategorien muslimskhed kom til udtryk i religionsundervisning i udvalgte københavnske folkeskoler i begyndelsen af det nye årtusinde. Kapitlet forekommer på sin vis løsrevet, men ved at Buchardt fastholder sit analytiske greb, rekontekstualiseringen, formår hun alligevel at levere en interessant analyse af, hvordan kategorien muslimskhed og kultur kommer til udtryk i praksis. Kapitlet griber tilbage til den indledende undren – hvorfor er muslimskhed overhovedet en meningsfyldt kategori? – og dermed afsluttes bogen også set med denne anmelders øjne med både at besvare de indledende spørgsmål og give anledning til fornyet undren.

Afslutningsvist skal det fremhæves, at Buchardt i flere omgange påpeger den for samtidshistorikere vanskelige opgave at skrive om den periode, man selv har været en del af. Al historieforskning vinder ved en vis tidsmæssig distance, og når man skriver om et emne i en periode, man selv har erindring om og måske selv har været deltagende i, bliver den for historikere basale læresætning ”man må ikke fælde dom over fortiden” vigtig at fastholde. Buchardt holder sig på forskerens smalle sti og undgår at politisere, tage stilling og have holdninger til, hvordan man i forskellige perioder har debatteret det følsomme migrationstema. Dette er en vanskelig øvelse, som Buchardt mestrer til fulde.

GYMNASIESKOLEN

Hans Henrik Jacobsen (red.):
50 år på Odense Katedralskole.
Kahrius 2016. 178 s. 100 kr.

*Af Børge Riis Larsen, lektor emeritus,
Slagelse Gymnasium*

Hans Henrik Jacobsen (HHJ), som blandt meget andet har redigeret *Odense Katedralskoles historie 1283-1983* fra 1984 udgivet i forbindelse med skolens 700 års jubilæum, har i denne bog berettet om de 50 år, han var knyttet til katedralskolen som elev og senere som lærer.

HHJ var elev på katedralskolen i årene 1947-54 – først fire år i mellem-skolen og derefter tre år i gymnasiet – og han var lærer samme sted 1961-2004. Netop i 2004 begyndte han at samle stof, og efter hans død i 2008 lykkedes det andre at redigere det efterladte materiale. Bogen består således primært af en række små bidrag fra studenter fra skolen i årene 1957-2003 samt bidrag fra lærere og administration.

HHJ gik aldrig i 4. klasse. Efter at have gået de første år i en landsbyskole tog familien til Odense for at få ham optaget i 4. klasse i en byskole. Skolens to 4.-klasser var imidlertid fyldt op, og det blev meddelt, at han i stedet kunne gå i to år i 5.-klasse, hvor der ikke var så mange elever. Imidlertid gik han kun ét år heri, da han i sit første skoleår heri var til optagelsesprøve til mellem-skolen på katedralskolen – og bestod.

De små studenterbidrag i bogen vidner om en svunden tid i gymnasieskolen. Fra HHJ's skoletid og første år

som lærer, hvor eleverne rejste sig op, når læreren kom ind, og man titulerede læreren med *De* og efternavn. Der var hverken projektarbejde eller tværfaglighed endside fællesmøder. Lærerværelset, hvor eleverne yderst sjældent kom, var røgfylt. Efter 1968 kom den antiautoritære tid. Den gav sig blandt andet udtryk i, at ikke alle elever gik med studenterhue efter eksamen. Nogle var barhovedede, og andre sås med en murerkasket eller strikhue. Andre igen foldede en avis, som de så tog på hovedet som foragt for ”borgerligheden”.

Såvel mange fags navne som indhold har også skiftet i perioden. *Legemsøvelser* blev til *gymnastik* og senere *idræt*. Eleverne lærer i dag næppe mere at gå to og to i takt og har sikkert heller ikke fritstående øvelser mere. Lærerne er i dag – ligesom eleverne – klædt om. Det skete ikke som i min gymnasietid i begyndelsen af 1960'erne, hvor de allerhøjest løsnede på slipset, når de skulle demonstrere noget. *Kristendomskundskab*, som for generationer siden kunne varetages af byens præster, er i dag blevet til *religionsvidenskab*. *Formning* er blevet til *billedkunst*. I *matematik* var vigtige hjælpemidler tidligere logaritmetabel og regnestok.

De lilla gennemslag med karbonpapir og spritduplikatoren er for længe afløst af fotokopieringsmaskiner.

Bogen henvender sig til den læser, at er interesseret i at vide, hvordan gymnasieskolen har udviklet sig i løbet af et halvt århundrede. Havde jeg selv været elev på Odense Katedralskole, ville jeg straks få fat i bogen og genopfrisket minder fra gymnasietiden dér.

**Henning V. Jensen og
Flemming Johansen:
Hans Schneekloths Skole.
Fra Statsgymnasiet Schneekloths
Skole på Værnedamsvej til
Schneekloths Gymnasium på
Brøndby Møllevej. 1954-1992.
Schneeklothianer Samfundet af
2. maj 1894.
250 s.
Ingen pris angivet.**

*Af Børge Riis Larsen, lektor emeritus,
Slagelse Gymnasium*

Skolen blev grundlagt af Hans Schneekloth (1812-82) på Vesterbrogade i 1854 som *Realskolen for Frederiksberg og Vesterbro*, en privatskole som dimitterede det første hold studenter i 1863. Fra 1856 finder vi skolen på Værnedamsvej. På grund af manglen på kvindelige ansøgere måtte pigeafdelingen lukke i 1881. Fra 1963 kunne piger igen blive elever på skolen, og den flyttede i 1969 til Brøndby Møllevej. I 1992 blev den nedlagt.

De to forfattere har gennemgået skolens arkiver og suppleret stoffet med interviews med tidligere elever og lærere. Den ene forfatter har arbejdet med perioden 1954-69, mens den anden har taget sig af årene 1969-92.

Forfatterne skriver, at der var tale om to forskellige slags skoler. I den første periode var der tale om en eliteskole, der var centralt placeret i hovedstaden (men med få faglokaler og i den sidste periode ret nedslidte lokaler), i den anden et forstadsgymnasium med en anden elevtype til gengæld med mange velforsynede faglokaler. En lærer erindrer, at ”største-

delen af indbyggerne (i Brøndby) boede i socialt boligbyggeri. Det sås ved forældremøderne. Her var ikke mange akademikere. ”Til gengæld fik man ”første generation af studenter[,] der var børn af faglærte og håndværkere.” Fra 1960’erne læser vi, at skolens rektor højtideligt kom ind i hver klasse og uddelte karakterbøger. Eleven med det højeste gennemsnit fik bogen først, derefter nummer to og så fremdeles indtil sidste elev med det dårligste karaktergennemsnit. Begrundelsen for denne metode skyldes ifølge forfatteren ”ønsket om at udvise respekt for den dygtige elev og var et markant udtryk for den elitedyrkelse og faglige konkurrence, som skolen værdsatte”. Men han havde også sine tvivl om det motiverende ved denne metode. Til og med årsskriftet fra 1958 kunne man læse eksamensresultatet for hver enkelt elev ved studenter- og realeksamen med deres gennemsnit.

Ud fra mange elevindberetninger kan man læse, at eleverne i 1950’erne og 1960’erne husker det høje faglige niveau og inspirerende miljø, men tillige en kedelig og traditionel pædagogik. Mange elever opfattede også skoletiden som ”individuel ydmygende og terroriserende”. En gårdvagt kunne således gribe en mellem-skoleelev i hårene ved ørene og løfte ham op. En matematiklærer, der var ansat i årene 1940-69, nævnes af adskillige og bringer anmelderens tanker hen på sin barndoms Tykke-Niels-bøger med den frygtede latinskolelektor i matematik Julius Th. Mortensen med øgenavnet *Sjakalen*. Han var berøgtet for sine pædagogisk ydmygende metoder, der terroriserede alle. Han

bestemte, hvor eleverne skulle sidde i klassen – hos ham blev de anbragt efter faglig dygtighed. Og i hvert fald én elev undrer sig over, at skolens ledelse ikke greb ind, og at en rektor ikke ville blande sig i lærernes adfærd.

Allerede på det første forberedende møde om skolebyggeriet i Brøndby dukkede konfliktstoffet op mellem skolen på den ene side og arkitekten og departementet på den anden. En sådan konflikt så man også andre steder. Skolen var eksempelvis imod en etplansløsning med lange gange og ville foretrække en bygning i to planer. Men det blev etplansløsningen, der vandt. En rektor husker mange år senere, at der var tale om ”et lavkvalitetsbyggeri”. Ydervæggen i et klasselokale var 13 mm spån og rockwool. Der var ingen kloakering, så vandet fra baderummene i idrætsafdelingen løb lige ud i jorden. Det samme gjaldt for biologilokalerne. Skolens flade tage var en katastrofe, så på et tidspunkt endte seks ton vand i idrætshallen!

En særdeles indflydelsesrig person i Brøndby-tiden var skolens pedel, og det var i forhold til skolens budget. Havde han brug for nyt materiel til maskinparken, fik han det. Det betød, at der var for lidt penge til undervisningsmidler, så man måtte undertiden stoppe med at indkøbe flere bøger eller spare på fotokopieringen!

Skolens elevtal steg noget i 1989, da man fik tilført tre klasser fra det nedlagte Vallensbæk Gymnasium. Til gengæld faldt det drastisk i 1991, da man i sidste skoleår ikke optog nye 1.g-klasser og overførte 2.g-klasserne til andre gymnasier.

Bogen indeholder en hel del histo-

rie om gymnasieskolen specielt i årene 1954-92 og især stof, der må have stor interesse for tidligere schneeklothianere.

UNIVERSITETET

Else Hansen: Professorer, studenter og polit.er.

Om velfærdsstatens

universitetspolitik 1950-1975. Kbh.:

Museum Tusulanums

Forlag og Rigsarkivet 2017.

436 s.

398 kr.

Af Svend Larsen, direktør,

Det Kongelige Bibliotek

Bogen er en kortlægning af diskussionen om universitetspolitik i perioden 1950-1975. Fixpunkterne i fremstillingen er de mange ministerielle udvalg og kommissioner, der blev nedsat i denne periode. Ved at bruge det omfattende upublicerede materiale fra disse udvalg og kommissioner giver bogen ny indsigt i hvilke problemstillinger på universitetsområdet, der blev betragtet som de centrale, hvem der var aktører i formuleringen af universitetspolitikken, og hvilke ideer og forestillinger der styrede aktørerne. Periodens universitetspolitik ses som bestemt af med- og modspil mellem embedsmænd (i Finansministeriet og Undervisningsministeriet), universiteternes rektorer og enkelte professorer samt de studerendes repræsentanter. Tilsammen udgør de den trekant, som i skiftende konstellationer er kraftfeltet i fastlæggelse af statens politik på området. Studenterne fremstår

i bogen som en betydningsfuld kraft. De var de jo klart nok omkring 1970 med nybruddet med styrelsesloven. Men andre kræfter underbelyses. Det gælder således de ikke-professorale læreres kamp i 1960'erne for at få indflydelse. Den kamp var efter min mening med til at bane vejen for, at "studenteroprøret" fik en blivende effekt i form af nye styringsformer. Kildematerialet viser her sin begrænsning, idet de ikke-professorale lærere kun i meget begrænset omfang var involveret i arbejdet i de ministerielle udvalg og kommissioner, og deres kamp er derfor ikke synlige i de kildekategorier, bogen primært er baseret på.

Resultatet af de 25 års universitetspolitik står klart: Et mands- og københavnerdomineret professoruniversitet erstattes af universiteter flere steder i landet med stadig flere kvindelige studerende og med ligestilling mellem professorer og andre universitetslærere. Bogen tegner en udvikling frem mod stadig større planlægning og styring. Den kvantitative planlægning er et nyt fænomen i perioden. Det afspejler, at universitetspolitikens fokus er uddannelse mere end det er forskning. Hovedspørgsmålet er behovet for mere universitetsuddannet arbejdskraft. Det rejser spørgsmål vedrørende studieforløb, antal universitetslærere og deres status, behovet for nye bygninger og behov for økonomisk støtte som betingelse for at få flere til at studere. Bogen viser, at bevægelsen fra eliteuniversitet til masseuniversitet blev betragtet som en 'naturlig' udvikling af velfærdssamfundet. Diskussionen drejede sig primært om, hvor meget det måtte koste og hvor hurtigt det

skulle gå. Der var i perioden kun sporadisk principiel diskussion om denne forandring af universitetsinstitutionen. Generelt var holdningen, at videnskaben er en kulturfaktor, og at universiteter hører til i en kulturnation som den danske. Forskningsbaseret faglighed og nytteværdi stilles ikke op som direkte modsætninger, og først med fagkritikken i periodens slutning stilles der nye spørgsmål om universitetets samfundsmæssige funktion.

Bogens anslag er administrationshistorisk, og kilderne er forvaltningsakter. Det giver forfatteren et solidt grundlag, men gør også fremstillingen lidt blodfattig. Kernen i bogen er beskrivelsen af hvordan universitetspolitikken formuleres i udvalg og kommissioner. Det egentlige lovgivningsarbejde, altså den politiske bearbejdning i Folketinget af resultaterne af arbejdet i råd og udvalg, er kun medtaget i begrænset omfang. Det samme gælder beskrivelse af de involverede personer og spillet imellem. Det hører vi ikke så meget om. Af enkelte hovedaktører er der fotos med udvidet billedtekst. Det gælder således Mogens Fog. Derimod er der meget lidt om centrale aktører som embedsmanden Erik Ib Schmidt eller om Mogens Pihl, der var prorektor under Mogens Fogs rektorat i de "uroelige" år, og siden formand for det nye Planlægningsrådet for Forskningen. Mogens Pihl er fremhævet som en indflydelsesrig rådgiver for periodens socialdemokratiske politikere som undervisningsminister K.B. Andersen,¹ og han

1 Olaf Pedersen: Mogens Pihl. I:

er dermed en aktør som kunne fortjene omtale.

Grundlæggende er der tale om en bog, som gør læseren klogere på periodens universitetspolitik og dens centrale temaer. Som undertitlen siger, er der også tale om et bidrag til historien om udbygningen af den danske velfærdsstat, mens den udvikling endnu var konsensuspræget. Det skal også fremhæves, at forfatteren har et godt blik for forhold som køn og geografi, som er temaer der løbende tages op. Perioden er kendetegnet ved, at en studerende ikke længere automatisk er af hankøn. Flere og flere kvinder finder vej til universiteterne, og deres studieliv er i øvrigt genstand for et par af bogens billedserier. Også diskussionen om placeringen af universiteter rundt i landet er med, og det bemærkes, at hverken Niels Bohr eller Mogens Fog støttede udbygningen af det den gang lille Aarhus Universitet. Bogen afsluttes med en række meget nyttige bilag i form af oversigter over studentertal, ministre og ministeriernes embedsmænd og -kvinder, kommissioner og udvalg m.m. Så også som håndbog har bogen værdi.

Jeppe Nevers (red.):
En verden af viden.
Syddansk Universitet 1966-2016.
Odense: Syddansk
Universitetsforlag 2016.
357 s.
349 kr.

*Af Thomas Clausen, adjunkt, DPU,
Aarhus Universitet*

Med udgivelsen af *En verden af viden* markeres 50-året for grundlæggelsen af Odense Universitet i 1966 (fra 1998 Syddansk Universitet). Samtidig tjener bogen som en opdatering af det foregående jubilæumsskrift om institutionen fra 1991 af Per Boje og Knud J.V. Jespersen. Og lad os bare tage konklusionen med det samme: Værket er flot opsat og indeholder en række interessante og læseværdige kapitler, som oven i købet for en dels vedkommende bygger på primært kildemateriale. Sammenhængen mellem de enkelte bidrag lader til gengæld noget tilbage at ønske. Det er ikke, som angivet i bogens bagsidetekst, historien om Syddansk Universitet (SDU) læseren præsenteres for, men derimod et udvalg af historier om universitetet.

Værket er en antologi bestående af 10 tematisk, ikke kronologisk, ordnede kapitler. Kapitlerne 1, 3 og 5 sætter fra forskellige perspektiver den konkrete historiske udvikling på det fynske universitet ind i en overordnet universitetshistorisk og samfundsmæssig ramme, mens bogens øvrige bidrag i højere grad retter sig specifikt mod det levede liv på Odense/Syddansk Universitet.

Begynder man læsningen med at slå

Det Kongelige Videnskabernes Selskab:
Oversigt over Selskabets Virksomhed
1986-87, s. 139-160.

op på tabel- og figurmaterialet bagerst i bogen, er det umiddelbart mest iøjnefaldende, hvor meget Syddansk Universitet i et nutidsperspektiv ligner de andre universiteter i Danmark: Kontinuerlig vækst i antallet af studerende gennem de sidste årtier – og særlig efter den økonomiske krise i 2008, bemærkelsesværdig skæv kønsfordeling på VIP-siden i almindelighed og professorniveau i særdeleshed samt en løbende udvidelse af universitetets størrelse som følge af nyere og tidligere fusioner med andre uddannelses- og forskningsinstitutioner. Denne sammenstilling holder dog kun, indtil man tager fat på bogens hoveddel, hvor institutionens særegne træk træder mere markant frem.

I det indledende kapitel (kapitel 1), skrevet af Tønnes Bekker-Nielsen, følger vi opkomsten og udviklingen af universitet i Odense fra tresserne og frem til i dag. Til grund for universitetets oprettelse lå et lokalt initiativ godt bragt på vej af den nærmest eksplosive stigning i antallet af studerende ved de højere læreanstalter op gennem første halvdel af 1960'erne. På daværende tidspunkt rummede Danmark to universitetsinstitutioner, nemlig Københavns Universitet (grundlagt 1479) og Aarhus Universitet (grundlagt 1928). Andre byer var inde i billedet til at huse Danmarks tredje universitet, men Odense Kommune havde et godt kort på hånden: En stor og velegnet byggegrund. De oprindelige planer om at realisere et såkaldt universitetscenter måtte til gengæld opgives hen ad vejen.

I bogens andet kapitel behandler Malene Breunig Syddansk Universitets

arkitektur. Da der i forbindelse med det forestående universitetsbyggeri i Odense i foråret 1966 blev udskrevet en arkitektkonkurrence, indkom der ikke færre end 42 arkitektforslag. Vinderen af konkurrencen blev arkitektfirmaet Krohn og Hartvig Rasmussen, som siden bl.a. også kom til at stå bag det arkitektonisk beslægtede Hvidovre Hospital. Som kutyme er på større anlægsarbejder måtte der også i dette tilfælde foretages en nedadgående tilpasning af budgettet, hvad der bl.a. medførte en halvering af den projekterede kontorstørrelse. Forfatterens påpegning af sammenhængen mellem den fysiske bygningsmasse på den ene side og økonomisk vækst og ”neoliberal konkurrencestatsmentalitet” på den anden, kalder på en nærmere diskussion. Kapitlet afrundes med et spændende udblik over arkitekturen på SDU's øvrige uddannelsessteder.

Kapitel 3, forfattet af Lars Bisgaard, handler om universitetets livsnerve; undervisning og studenterliv. Som ny undervisningsanstalt lå det fra begyndelsen i Odense Universitets genom at have en gentænkende tilgang til dette område. Ideen om et basisår ved indslusningen til et universitetsstudium blev født og afprøvet her. Samtidig eksperimenterede man med tidlige former for studenterinddragelse i universitetets styrelse, inden vedtagelsen af styrelsesloven i 1970 gjorde noget sådan lovbestemt. Skildringen af de studenterpolitiske kampe i 1970'erne er særlig interessant og byder på sammenligninger med studenterbevægelserne ved andre danske universiteter.

Kapitel 4 udgør på det nærmeste en egentlig forskningsartikel (om forsk-

ning) og handler ikke så meget om Odense/Syddansk Universitet, udover at det var her, Det Danske Tvillingeregister – artiklens genstandsfelt – endte med fysisk at blive placeret. Som fremhævet af kapitlets forfattere Per Boje og Bernard Jeune har Danmark nogle ”komparative fordele”, når det kommer til tilgængeligheden af registerdata, og alle, der har arbejdet med folketællingsmateriale helt tilbage fra 17- og 1800-tallet, har vel oplevet den fascinationskraft, der ligger i disse dokumenter.

I kapitel 5 sætter Julian Lamberty de skiftende historiske forhold på Syddansk Universitet ind i rammen af den velkendte fortælling om overgangen fra velfærds- til konkurrencestat. Forfatteren fremhæver korrekt Schlüterregeringens moderniseringsprogram fra 1983 som normdannende for udviklingen i hele den offentlige sektor, heriblandt de videregående uddannelsesinstitutioner. Væksten i administrationslaget på universiteterne, som kort berøres i kapitlet, er i den forbindelse et vigtigt element i moderniseringsprocessen, som kun sporadisk er blevet undersøgt i forskningslitteraturen.

Kapitel 6 og 7 handler om de fusioner, der – på godt og ondt – har været med til at forme dagens Syddansk Universitet, mens Mogens Kragssig Jensen i kapitel 8 giver et indblik i, hvordan universitetets bibliotek har udviklet sig fra den spæde begyndelse til nutidens digitaliserede samlinger.

Fælles for de tre bidrag er, at de tager læseren med ned på mikroniveau og skildrer dilemmaer og udfordringer for ledelse og medarbejdere under stadig foranderlige betingelser.

Bogens afsluttende kapitler (9 og 10) har form af erindringsinterviews med en person fra hhv. den administrative og videnskabelige side af staben på Syddansk Universitet. De to tilbageblik er præget af anekdoter, men sætter – på hver deres måde – også det moderne universitet i perspektiv. Det gælder f.eks. spørgsmålene om internationalisering af uddannelse og forskning, forvaltning af optagelsessystemer samt styring og regulering af universiteternes vidensproduktion.

Bogens disposition og struktur giver anledning til nogle bemærkninger. Positivt formuleret kan man sige, at der er noget for enhver smag. Udtrykt mere direkte ville værket have vundet ved i højere grad at fremstå som en helhed. Krydsreferencer mellem de enkelte kapitler er der kun få af. Rækkefølgen af kapitlerne virker noget tilfældigt udvalgt – måske har redaktionen ønsket at blande kortene. Der savnes desuden et samlende kapitel, som præsenterer det nærmere sigte med udgivelsen og sætter bidragene i relation til hinanden. Når det er sagt, skal det understreges, at værket er velredigeret og bidrager med mange nye vinkler på Syddansk Universitets historie. Bogen, som er rigt illustreret, kan anbefales til alle med interesse for universitetslivet i Danmark.